

Restanten van vakwerkmuur in de Molenstraat

CeesJan Frank

Ondanks brand en sloop zijn er nog overal in de binnenstad van Lochem bijzondere restanten overgebleven van de vroegere huizenbouw. Het bekendst is wel het zogenaamde “Saksisch monument” aan de Bierstraat, dat met zijn gave vakwerkgevels doorgaat voor het oudste huis binnen de grachten. Ook op de Markt, in de Walderstraat en de Molenstraat zijn fragmenten van 17de- en 18de-eeuwse vakwerkhuisen bewaard gebleven¹. Vorig jaar besteedden we in Land van Lochem aandacht aan de geheel stenen burgerhuizen uit de 17de eeuw, waarover door middel van bouwhistorisch onderzoek meer bekend is geworden. Deze korte bijdrage gaat over het oude pand Molenstraat 2, dat enkele jaren geleden zijn bouwhistorische geheimen prijs gaf.

Dat gebeurde bij de inventarisatie ten behoeve van de gemeentelijke monumentenlijst. Het pand is in 2004 bezocht, beschreven en gewaardeerd². Het staat op een oud, diep perceel, aan de oostelijke zijde van de Molenstraat en wordt aan de zuidzijde, bij het hoekpand aan ‘t Ei begrensd door een osendrop of druipgang. Zo’n smalle gang diende voor de opvang van het regenwater, dat van de daken in een gootje vloede en naar de straat werd afgevoerd. Ook konden de osendrops voorkomen dat bij brand het vuur al te gemakkelijk van het ene huis op het andere kon overslaan.

Aan de noordzijde van het huis is er een korte steeg tot aan het uitspringende deel van het achterhuis. Het pand staat met de voorgevel aan een kleine pleinachtige ruimte aan de oostzijde van het koor van de Grote- of Sint Gudulakerk, waar de Molenstraat, Bagijnestraat en de Markt tezamen komen.

Inventarisatie

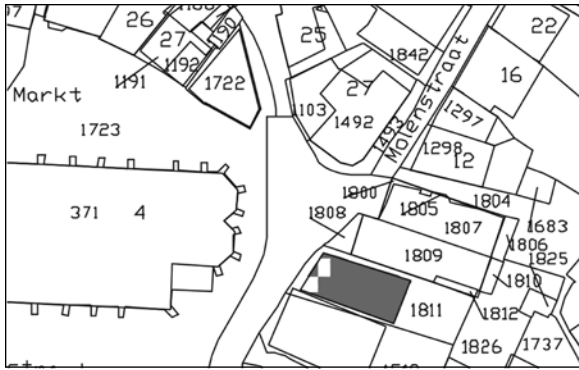
Uit het inventariserende onderzoek ten behoeve van de gemeentelijke monumentenlijst blijkt dat het om een in kern zeer oud pand gaat met een complexe bouwgeschiedenis. Vele verbouwingen hebben die bijzondere geschiedenis op het eerste gezicht onzichtbaar gemaakt, maar achter de 19de-eeuwse voorgevel met zijn moderne pui geeft het huis zijn geheimen prijs. Oorspronkelijk moet het namelijk een vrij groot vakwerkhuis zijn geweest. Hierop wijzen de bewaard gebleven onderdelen van een waarschijnlijk 17de-eeuwse eiken vakwerkconstructie in de rechter zijgevel van het achterhuis en de nog aanwezige ankerbalken in dit bouwdeel. De vakwerkresten, verborgen in de druipgang, bestaan uit één volledige en één halve eiken muurstijl met doorgestoken balkkop. Op de westelijke muurstijl sluiten nog een korbeel en een deel van een houten regel (een horizontale

Historische foto, ca. 1900. (collectie Historisch Genootschap)

Molenstraat 2 vanuit het noordwesten, in 2004.

Situering van Molenstraat 2.

De osendrop of druipgang tussen Molenstraat 2 en 't Ei 1.

Zuidelijke zijgevel (rechter zijgevel) achterhuis met vakwerkrestanten. Rechts van de regenpijp is één van de houten vakwerkstijlen te zien. Bovenaan steekt de lip van een moerbalk door de stijl.

Detail vakwerkconstructie in zuidelijke zijgevel.

dwarsbalkje) aan. Verder is de oude gebintplaat te zien. Dit is de zware horizontale balk, die bovenlangs de gevel loopt en zo alle gebintstijlen aan elkaar koppelt. De verschillende houtverbindingen zijn door middel van houten toognagels tot stand gebracht. Halverwege de gebintvakken zijn in het metselwerk dichtgezette balkgaten zichtbaar. Vermoedelijk bevinden zich ook in de niet zichtbare linker zijgevel van dit bouwdeel nog vakwerkrestanten. Ook onderdelen van de kapconstructie op het achterhuis zijn mogelijk nog 17de-eeuws.

De constructie vertoont gelijkenis met het vakwerk in de gevels van het in de inleiding genoemde pand aan de Bierstraat en andere eiken constructies in Lochem die in de eerste helft van de 17de eeuw gedateerd kunnen worden. Vermoedelijk gaat het bij Molenstraat 2 om een groot éénbeukig vakwerkhuis met één bouwlaag en een hoge steile kap, waarin zich nog een zolderverdieping en een vliering bevonden. De hoofdvorm van het achterhuis geeft nog een indruk van die oude situatie.

Beknorte bouwgeschiedenis

In de eerste helft van de 19de eeuw is het voorste gedeelte van het huis ingrijpend verbouwd. Het kreeg een volledige tweede bouwlaag en een eigen schilddak, zoals dat destijds met meer huizen in de Lochemse binnenstad gebeurde. Te zien aan de kozijnen in de voorgevel moet dit omstreeks 1830-1850 zijn gebeurd. Het huis had een deftige bakstenen voorgevel en op de begane grond een ingang en drie hoge vensters met schuiframen. In de achtergevel waren destijds grote vensters met 8-ruits schuiframen en een ingang met bovenlicht. Rond 1830 was het pand in het bezit van de Hervormde Gemeente van Lochem, die het gebruikte als predikantswoning. Mogelijk is de verbouwing dus in opdracht van de Hervormde Gemeente uitgevoerd. Later in de 19de eeuw werd het voorhuis verbouwd tot een winkel en werd op de linker hoek een klassieke houten winkelpui aangebracht. Hier had de bekende Lochemse fotograaf Gebr. Horst zijn nering. In de loop van de 19de en de 20ste eeuw is het pand herhaaldelijk kleinschalig veranderd en verbouwd. Zo werd uiteindelijk ook de rechter helft van het voorhuis tot een kleine winkel bestemd. Onder meer vestigden zich hier een radiowinkel en een slagerij. In de jaren '70 breidde de slagerij zich uit en werden de beide kleine winkelruimtes tot één ruimte verenigd. Tegenwoordig is er een lunchroom is het pand gevestigd³.

Uiteindelijk werd de puizone in de voorgevel geheel gemoderniseerd. De achtergevel is onder meer in 1964 verbouwd⁴. Na een brand in 1997, waarbij de belendende panden aan de Molenstraat geheel verloren gingen, was er behoorlijke schade aan de kap van Molenstraat 2, die daarna gedeeltelijk vernieuwd moest worden.

Het interieur van het pand is in de loop der jaren ingrijpend veranderd en gemoderniseerd. Oude interieuronderdelen zijn voor zover zichtbaar niet meer aanwezig. Wel is in de eerste bouwlaag de

(19de-eeuwse) indeling van het achterhuis herkenbaar gebleven: een centrale gang met aan weerszijden vertrekken. Bovendien bleven in het pand diverse historische constructieve onderdelen behouden, zoals balklagen, delen van de vakwerkconstructie en de kapconstructie. Onder het voorhuis bevindt zich, aansluitend tegen de rechter zijgevel (zuidgevel) een kleine gewelvkelder met een tongewelf. Het tongewelf is helaas aangetast door het wegnemen van de top van het gewelf (thans met betondek). De kelder kan aan de hand van de aangetroffen afmetingen van de bakstenen en de metselverbanden in de 17de of 18de eeuw worden gedateerd.

Detail vakwerkconstructie.

De zijgevel van het 17de-eeuwse vakwerkhuis aan de Bierstraat.

¹ Voor een uitvoerige beschrijving en inventarisatie van de vakwerkbouw in Lochem zie: C.J. Frank, "Die Godt betrowt, heeft wel gebowt. Historische vakwerkhuisen in Lochem", in: *Lochem en z'n Scholtampt. Artikelen, geschreven en gebundeld ter gelegenheid van het 10 jarig bestaan van de Historische Vereniging Lochem-Laren*, Lochem 1993, p.42-51.

² Monumenten Advies Bureau, Redengevende beschrijving Molenstraat 2, Lochem, 2004.

³ Klein Egelink, J. & Dieperink A., *Geschiedenis van de Lochemse straten in woord en beeld*, Lochem 1987, p. 9-21; J.G.M. van Hoorn, "Stadswandeling omstreeks 1820 (vervolg)", in: *Scholtampt van Lochem. Tijdschrift van de historische vereniging Lochem-Laren*, uitgave nr.12, december 1987, p.91.

⁴ Archief Bouw- en Woningtoezicht, gemeente Lochem, bouwtekening 1964.

In mei 2006 is bij een interne renovatie de oude balkconstructie in het zicht gekomen. De zware eiken moerbalken zijn hier wit geschilderd.